

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Põhikooli mitme aine õpetaja õppekava

Katrin Harjus

EEMALETÕMBUNUD KÄITUMISEGA ÕPILASE KIRJELDUS ÕPILASTE JA
ÕPETAJATE HINNANGUL

Magistritöö

Juhendaja: kaasprofessor Kristi Kõiv

Tartu 2024

Eemaletõmbunud käitumisega õpilase kirjeldus õpilaste ja õpetajate hinnangul

Kokkuvõte

Käesoleva uurimustöö eesmärk oli välja selgitada õpilaste ja õpetajate kirjeldused eemaletõmbunud käitumisega õpilaste kohta ühe kooli näitel. Uurimustöö valimiks oli mugavusvalim kombineerituna sihipärase valimi moodustamisega. Individuaalsed poolstruktureeritud intervjuud viidi läbi kuue õpilase ja kuue õpetajaga. Induktiivse kvalitatiivse sisuanalüüsi tulemusel leiti, et intervjueeritavad pidasid eemaletõmbunud käitumisega õpilasele omaseks eemaletõmbunud käitumise tunnuseid: sotsiaalne vältitus ja eraldus, tõrjutud ja kartlik käitumine ning tagasihoidlikus ning ka teisi internaliseeritud probleeme. Eemaletõmbunud käitumisega õpilaste abistamise võimalusi kirjeldasid õpilased endast lähtuvalt, õpetajad kirjeldasid abistamise võimalusi laiemalt – indiviidi tasandil, klassi tasandil, kooli tasandil ning eelkõige teistest lähtuvalt. Käesoleva magistr töö rakenduslik väärtus seisneb selles, et eemaletõmbunud käitumisega õpilast ära tunda ja märgata ning õigeaegselt abistada.

Võtmesõnad: eemaletõmbunud käitumine, eemaletõmbunud käitumisega õpilane, internaliseeritud probleemid.

Description of student with withdrawn behavior according to teachers and students

Abstract

The aim of this research was to find out students' and teachers' descriptions of students with withdrawn behaviour with the example of one school. The research sample was a convenience sample combined with purposive sampling. Individual semi-structured interviews were conducted with six students and six teachers. Inductive qualitative content analysis revealed that, the students and teachers interviewed perceived the following characteristics of withdrawn behaviour being attributed to students with withdrawn behaviour: social avoidance and isolation, exclusion and fearful behaviour, and shyness, as well as other internalised problems. The ways in which students with withdrawn behaviour could be helped were described by the students in terms of themselves, while teachers described ways of helping in broader terms - at the individual level, at the class level, at the school level, and especially from the perspective of others. The applied value of this thesis lies in recognising and noticing students with withdrawn behaviour and providing timely help.

Key words: withdrawn behaviour, student with withdrawn behaviour, internalised problems.

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
Teoreetiline ülevaade	4
Internaliseeritud käitumine.....	4
Eemaletõmbunud käitumine.....	6
Metoodika	8
Valim.....	8
Uurimismeetod	8
Protseduur.....	9
Andmeanalüüs	9
Uurimistulemused ja arutelu	10
Eemaletõmbunud õpilase iseloomustus õpilaste hinnangul	10
Eemaletõmbunud õpilase iseloomustus õpetajate hinnangul	13
Eemaletõmbunud käitumise põhjendus õpilaste ja õpetajate hinnangul.....	17
Eemaletõmbunud käitumisega õpilaste abistamine	22
Eemaletõmbunud käitumisega õpilase abistamise võimalused õpilaste hinnangul	22
Eemaletõmbunud käitumisega õpilase abistamise võimalused õpetajate hinnangul.	25
Kasutatud kirjandus	31
Lisad	36

Sissejuhatus

Sotsiaalne kompetents on õpilasele vajalik, selle omandamine on üks tähtsamaid ülesandeid, ometi on lapsi, kes jäävad kõrvale, omandamata eluks vajalikke sotsiaalseid oskusi nii eakaaslaste kui täiskasvanutega. Sotsiaalne kohanemine on seotud sotsiaalse teadlikkuse, sotsiaalse enesekindluse ja emotsionaalse heaoluga, mittekohanemine võib põhjustada ebaadekvaatset reageerimist sotsiaalsetes olukordades, mille tagajärjeks on üksildus, kuna teised teda tõrjuvad või ta ise loobub suhtlemisest (Chazan et al., 2001).

Eemaletõmbunud käitumisega õpilane, kes on vaikne ja ei sega tunnidistsipliini võib jääda tähelepanuta. Õpetajate märkamis- ja abistamisoskused on vajalikud eemaletõmbunud käitumisega õpilasele, kellel on raskusi suhtlemisel ja koostegevustes teiste inimestega (Tropp & Helve, 2008). Õpilane, kes on eemaletõmbunud, jääb ilma olulistest arenguegurssidest (Chazan et al., 2001), mis võib omakorda mõjutada akadeemilist edasijõudmist ja sotsiaalseid suhteid. Teades, et eemaletõmbunud käitumine võib tekitada raskuseid koolikeskkonnas ja on oht, et see võib jääda märkamata, tuleb eemaletõmbunud käitumise märkamisele rohkem tähelepanu pöörata. Käesoleva uurimuse probleemipüstituseks on eemaletõmbunud käitumise märkamine.

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida õpilaste ja õpetajate kirjeldusi eemaletõmbunud käitumisega õpilaste kohta ühe kooli näitel. On oluline uurida, kuidas kirjeldavad õpetajad ja õpilased eemaletõmbunud käitumisega õpilast. Samuti on oluline teada, milliseid abistamise võimalusi teatakse ja peetakse vajalikuks kasutada, eemaletõmbunud käitumisega õpilase abistamisel.

Teoreetiline ülevaade

Käesolevas peatükis antakse ülevaade internaliseeritud käitumisest ja selle alla kuuluvast - eemaletõmbunud käitumisest.

Internaliseeritud käitumine

Psühhomeetriaalaste uurimuste järgi jagunevad õpilaste emotsionaalsed ja käitumuslikud probleemid kaheks: eksternaliseeritud ja internaliseeritud probleemid (Achenbach, 1978). Eksternaliseeritud probleemid väljenduvad häirivas, hüperaktiivses ja agressiivses käitumises, kasutatakse ka termineid „käitumisprobleemid“, „antisotsiaalsus“ ja „alაკontroll“ (Hinshaw, 1987). Eksternaliseeritud probleeme iseloomustab ülemäärane aktiivsus, agressiivne ja kiuslik

käitumine, tähelepanematus, impulsiivsus ning antisotsiaalsus (Tropp, et al., 2010).

Internaliseeritud probleemid avalduvad pigem enda sisemistes emotsionaalsetes reaktsioonides ja väljenduvad eemaletõmbunud, ärevas, pärssivas ning depressiivses käitumises (Liu, 2004).

Kõrgesaar (2002) toob välja, et internaliseeritud probleemid väljenduvad: vähene suhtlus eakaaslastega, suhtlusoskuste puudujäägid, eraldumine, irratsionaalne kartlikkus, sagedased tervisekaebused ja depressiivsus. Chazan jt (2001) nendib, et internaliseeritud probleemid avalduvad ärevuse, arglikkusena ja eemaletõmbunud käitumisena grupitegevustest. Cooper (2005) on jaganud internaliseeritud probleemid arengufaktorite toime järgi alljärgnevalt: ülekaalus keskkondlikud faktorid, näiteks koolist põhjusega puudumine, separatsiooniängistus ja eemaletõmbuv käitumine ning ülekaalukad bioloogilised faktorid, näiteks uimastite tarvitamine, ängistus ja depressioon. Põhjusega puudumine ja koolitõrge seisneb järjepidevas ja sagedases koolist puudumises mõjuva põhjusega või põhjustel, mis ei vasta koolis kehtivatele korrale. Koolist puudutakse vältimaks negatiivset afektiivsust (ärevus ja depressiivsus), vastumeelsetest koolist tulenevatest sotsiaalsetest ja/või hinnanguolukordadest, olulistelt isikutelt tähelepanu saamiseks ja positiivse kinnituse saamiseks väljaspool kooli (Kearney, 2008).

Tervise Arengu Instituudi 2017/2018. õppeaastal korraldatud Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuringust selgus, et kurvameelsuse ja depressiivsete episoodide sagedus on ajavahemikus 2010–2018 tõusnud 6-8% võrra (Oja et al., 2019). Lahutamisärevus väljendub õpilase arengule sobimatus ja liialdatud ärevuses kodust või vanematest eemalolekul ning ilmneb tugeva stressi, hirmu ja muretsemisena (Cooper, 2005). Uimastite tarvitamine põhjustab õppetöö raskuste tekkimist alkoholi, ravimite või muude uimastavate ainete tarbimise tõttu. Ärevushäired, (paanikahood, sotsiaalsed foobiad, traumaatilise stressi häired või muud hirmureaktsioonid) takistavad õppetöös edasiminekut (Cooper, 2005). Ligi 60% õpilastest vanuses 8-10 aastat on kogunud vähemalt kord kuus tõrjutust (Soo et al., 2020). Depressioon ja depressiivne meeleolu vähendab huvi või võimekust rõõmu tunda, tekitab unehäireid, söögiisu muutusi, väsimust, süütunnet, keskendumis- ja mõtlemisraskusi ning isegi suitsiidimõtteid. HBSC (Health Behavior in School-aged Children Study) andmetel on 2013/2014. aastaga võrreldes kurbuse, ärritunud oleku ja närvilisuse esinemine noorte seas sagenenud nii Eestis kui mujal maailmas. 2018 aastal tundis Eestis 15 aastastest poistest ja tüdrukutest masendust ja kurbust sagedamini kui kord nädalas 20% poistest ja 41% tüdrukutest, ärritust ja halba meeleolu tundis sagedamini kui korra nädalas 24% poistest ja 44 % tüdrukutest ning närvilisust vastavalt 23% poistest ja 44%

tüdrukutest. Hollandi uuring näitab, et ärevus ja depressiooni sümptomid on 8-18aastaste seas suurenenud nii vanemate kui laste hinnangutel (Fischer et al., 2021). Väljatoodud uuringud pööravad tähelepanu internaliseeritud probleemide esinemise ulatusele ja ka sellele, et tähtis on koolikontekstis neid märgata ja sekkuda. Koolikeskkonnas saab eksternaliseeritud probleemidega õpilane, kelle käitumine võib olla agressiivne ja otseselt häiriv, õpetajalt rohkem tähelepanu. Internaliseeritud probleemidega õpilane, kes on vaikne ja eemaletõmbunud ning tundi ei sega, võib jääda märkamata (Chazan et al., 2001).

Eemaletõmbunud käitumine

Eemaletõmbunud käitumine kuulub laiema mõiste *internaliseeritud* probleemide alla (Cooper, 2005; Chazan et al., 2001). Eemaletõmbunud käitumist saab vaadata kahest aspektist: eemaletõmbunud õpilase enda käitumine ja eemaletõmbunud õpilase käitumine võrreldes kompetentse eakaaslaste käitumisega (Brulle & McIntyre, 1982). Õpilane võib olla eemaletõmbunud ja eelistada üksi olemist või on tal puudulikud suhtlemis- ja sotsiaalsed oskused, mistõttu ta väldib teisi inimesi. Eemaletõmbunud käitumist väljendab häbelikkus, pärsitud käitumine, isoleeritus ja tõrjutus, sotsiaalne tagasihoidlikkus, passiivsus ning eakaaslaste tõrjutus (Rubin et al., 2009).

Eemaletõmbumist saab jagada temperamendist tulenev (n introvertsus), halb kogemus varasematest sotsiaalsetest situatsioonidest, ebaedukad suhtlemiskatsed, teised huvid ja kultuuritaust ning erinevad hoiakud eakaaslastest (Chazan et al., 2001). Rubin ja Coplan (2005) iseloomustavad eemaletõmbunud last ja noorukit - kogeb eemaletõmbumist ja sotsiaalset isolatsiooni, häbelikkust, mitteseltskondlikkust, üksindust ja kaaslaste vältimist. Eemaletõmbunud käitumine seisneb ülemäärase sotsiaalse kontakti vältimises ja on nii tugev, et mõjutab õpilase osalemist õppetöös, õppeedukust ja sotsiaalset kohanemist. Sotsiaalse kontakti puudumine ja üksi olemise mõju võib väljenduda sotsiaalsete oskuste puudujääkides ning raskustes suhete loomisel ja hoidmisel (Wong & Ying, 2006).

Eemaletõmbunud käitumine võib õpilastel esineda situatsioonispetsiifiliselt konkreetsele stressiolukorrale või isiksusespetsiifiliselt (Brophy, 1996). Eemaletõmbunud õpilasi liigitatakse järgnevalt: tagasihoidlikud õpilased, häbelikud õpilased, sotsiaalne välditus ja eraldatus ning tõrjutud ja kartliku käitumisega õpilased (Chazan et al., 2001). Tagasihoidlikud lapsed on introvertsed ja eelistavad üldjuhul olla omaette, suhetes on nad enamasti passiivsed, kuid

sotsiaalselt kohustuslikud tegevused teevad ära. Häbelikud lapsed on suhtlemisel ärevad, neil võib olla vähene suhtlemisoskus, -kogemus ja ärevus ebaõnnestumine ees (Brophy, 1996). Sotsiaalselt vältivad ja eraldunud lapsed on, kas iseenda soovil eraldunud või tunduvad nad kaasõpilastele teistsugustena, mistõttu neid välditakse (Chazan et al., 2001). Tõrjutud lapsed on aktiivselt eakaaslaste poolt eemale tõugatud, neid ei kaasata tegevustesse ega sotsiaalsesse suhtlemisesse. Kartlikul lapsel esineb eemaletõmbunud käitumist seoses hirmu või foobiatega, nad kardavad näiteks tundmatut olukorda, sotsiaalset tagasilükkamist eakaaslaste või täiskasvanute poolt, ebaõnnestumist õppetöös jms. Eemaletõmbunud käitumisega lapsed võivad muutuda eakaaslaste poolt tõrjutuks või isoleerituks, seega eemaletõmbumine võib viia järgmiste negatiivsete tulemusteni, näiteks negatiivne enesehinnang, üksildus, kaaslaste tagasilükkamine, ohvriks langemine, ärevus ja depressioon (Rubin et al., 2009).

Eemaletõmbunud käitumisega lapsi on uuritud (näiteks Chazan et al., 2001; Achenbach, 1978; Brulle & McIntyre, 1982; Cooper, 2005; Liu, 2004; Mjelve et al., 2018), uuritud on õpetajate uskumusi eemaletõmbunud õpilaste kohta (näiteks Concina, 2024) laste kirjeldusi eemaletõmbumise kohta (näiteks Jounger, 2008) ja ka kuidas eemaletõmbunud käitumisega last aidata (Christensen et al.; 2007; Brophy, 1996). Seminaritöid eemaletõmbunud käitumisega õpilaste või mõne selle alaliigi kohta on teinud (näiteks Vandler, 2012; Veeber, 2011; Villemson, 2020) uurides uskumusi eemaletõmbunud õpilase kohta ja õpilaste kirjeldusi häbelikult käituvate laste kohta.

Antud magistritöö teema kese on õpilase eemaletõmbunud käitumine, jättes kõrvale probleemi ulatuse uurimise, mis võiks olla edaspidise uurimise teema. Käesolev töö aitab paremini mõista õpilase eemaletõmbunud käitumise olemust ja toob välja eemaletõmbunud käitumisega õpilase abistamise võimalusi.

Uurimistöö eesmärgiks oli välja selgitada õpetajate ja õpilaste arvamused eemaletõmbunud käitumisega õpilaste kohta ühe kooli näitel. Uurimustöö eesmärgist lähtuvalt püstitati järgnevad küsimused:

Kuidas kirjeldavad õpilased eemaletõmbunud käitumisega õpilast?

Kuidas kirjeldavad õpetajad eemaletõmbunud käitumisega õpilast?

Kuidas kirjeldavad õpetajad ja õpilased eemaletõmbumise põhjusi?

Kuidas kirjeldavad õpilased eemaletõmbunud käitumisega õpilase abistamise võimalusi?

Kuidas kirjeldavad õpetajad eemaletõmbunud käitumisega õpilase abistamise võimalusi?

Uurimustöö teemavalik püstitus autori huvist eemaletõmbunud käitumisest koolis ning eemaletõmbunud käitumisega õpilaste abistamise võimalustest.

Metoodika

Uurimustöö eesmärgi täitmiseks valis autor kvalitatiivse uuringu, kasutades poolstruktureeritud intervjuud. Kvalitatiivsed uurimused keskenduvad inimeste sotsiaalsetele nähtustele, näiteks interaktsioon, suhete dünaamika jm ning sisemistele nähtustele näiteks mõtted, hoiakud, arvamused jm (Õunapuu, 2014). Andmeanalüüsiks kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi. Tavapäraselt sisuanalüüsi kasutatakse, kui soovitakse midagi kirjeldada, leides kategooriad andmetest (Laherand, 2008). Järgnevalt on kirjeldatud valimit, uurimismeetodit, protseduuri ja andmeanalüüsi.

Valim

Uurimustöös kasutati mugavusvalimit kombineeritult eesmärgipärase valimiga, selle puhul toimus valik uurijale kergesti kättesaadavatest huvialustest. Mugavusvalim oli üks kool, eesmärgipärase valimi kriteeriumiks ühte sellesse kooli kuulumine nii õpetajate kui ka õpilaste valiku puhul kui ka põhikooli lõpuklassis õppimine või õpetamine vastavalt õpilaste valimi ja õpetajate valimi puhul. Intervjuu viidi läbi kuue õpilase ja kuue õpetajaga. Uuritavate õpilaste vanus oli 16 aastat ja valimis oli kolm noormeest ning kolm neitut. Õpetajate vanus jäi vahemiku 37-56 aastat ja uuritavad olid kõik naissoost.

Uurimismeetod

Andmekogumisel kasutati individuaalset poolstruktureeritud intervjuud. Poolstruktureeritud intervjuu võimaldab intervjuueeritaval väljendada avatud küsimustega eksplitsiitseid arusaamu ja suunatud küsimustega implitsiitseid arusaamu avada (Laherand, 2008). Intervjuus olid avatud küsimused, mis vastas küsimusele, kuidas intervjuueeritav iseloomustab eemaletõmbunud õpilast. Näiteks avatud küsimus: *Mis iseloomustab Teie arvates eemaletõmbunud õpilast?* Intervjuu teine osa koosnes 20 internaliseeritud käitumist kirjeldavast väitest (aluseks: ankeet Kõiv, 2007) küsiti intervjuueeritavalt kas ja kuivõrd ning miks on väide iseloomulik eemaletõmbunud käitumisega õpilasele ja paluti väidet põhjendada. Näiteks väide: *Ta eelistab olla üksinda. Kas ja kuivõrd on antud käitumisviis iseloomulik eemaletõmbunud õpilasele? Palun põhjendage!* Väiteid uuriti, et

teha kindlaks, milliseid jooni peetakse eemaletõmbunud õpilasele omaseks. Lõpuosas küsiti intervjuueeritavatel, kuidas eemaletõmbunud õpilast on võimalik aidata. Intervjuu küsimuse näide: *Kuidas saaks eemaletõmbunud õpilast aidata? Tooge palun mõni näide!* Intervjuu kava on esitatud lisa (Lisa 1).

Protseduur

Uuring viidi läbi detsembris 2023. aastal kuni veebruar 2024. Uuritavate leidmiseks küsis uurija luba intervjuudeks valitud põhikooli direktorilt, tutvustades eelnevalt uurimustöö teemat ja eesmärki. Direktor kooskõlastas uurimuse läbiviimise. Intervjuueeritavad valiti välja nimekirjast kalkulaator.net abil, lastes genereerida kuus juhusliku unikaalset numbrit. Uurija tutvustas igale intervjuueeritavale uurimustöö teemat, intervjuu läbiviimise protsessi ja saades nõusoleku osalemiseks, leppis kokku intervjuu läbiviimise aja. Üks õpetaja loobus hiljem ajapuudusel intervjuu andmisest ja uurijal oli vajadus intervjuueeritav asendada järgmise juhuvalimi teel leitud intervjuueeritavaga. Intervjuu kestus oli keskmiselt 20 minutit õpilastega ja 30 minutit õpetajatega. Intervjuu salvestati uurija telefoni diktofoniga ning intervjuude transkribeerimisel kasutati TTÜ Küberneetika Instituudi foneetika- ja kõnetehnoloogia laboris väljatöötatud tehnoloogiat (bark.phon.ioc.ee/webtrans). Uuritavaid teavitati asjaolust, et intervjuud salvestatakse ning uuritavatele tagatakse anonüümsus. Prooviintervjuu viis uurija läbi õpilasega, kes vastas valimi kriteeriumitele.

Andmeanalüüs

Andmeanalüüsis kasutati induktiivset kvalitatiivset sisuanalüüsi. Kvalitatiivses sisuanalüüsis eraldatakse tekstis esile tõstetud sõnad, mis paistavad väljendavat peamisi ideid või kontseptsioone (Laherand, 2008). Selle protsessi kordudes loodi koodide nimetused, mis hõlmasid võtmesõnu. Need koodid pärinevad tekstist ning moodustavad algse kodeerimiskeemi. Seejärel koondatakse koodid kategooriatesse, moodustades hierarhilise struktuuri (Laherand, 2008). Valiidsuse suurendamiseks kasutas uurija kodeerimisel eksperdi abi (uurimustöö juhendaja). Intervjuuküsimuste analüüsiks, mis puudutasid 20 väidet internaliseeritud käitumise kirjelduste kohta ja mille puhul intervjuueeritavalt küsiti ükshaaval, kas ja kuivõrd antud väide iseloomustab uuritavate arvates eemaletõmbunud käitumisega õpilast, kasutati kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi põhjenduste uurimiseks, kusjuures põhjendused jaotati väidetele antud

vastuste järgi kahte teemagruppi - internaliseeritud käitumise kirjeldused, mis iseloomustasid eemaletõmbunud käitumisega õpilast ja internaliseeritud käitumise kirjeldused, mis ei olnud uuritavate arvates eemaletõmbunud käitumisega õpilasele omased või mille puhul jäädi kahevahele. Anonüümsuse tagamiseks asendati analüüsi ja tulemuste osas õpetajate nimed tähistega õp1, õp 2, õp 3 jne ning õpilaste nimed tähistega õpl 1, õpl 2, õpl 3, jne. Näide andmeanalüüsisist eemaletõmbunud õpilase iseloomustus õpilaste hinnangul.

Tabel 1. Näide koodi, alakategooria, kategooria moodustumisest:

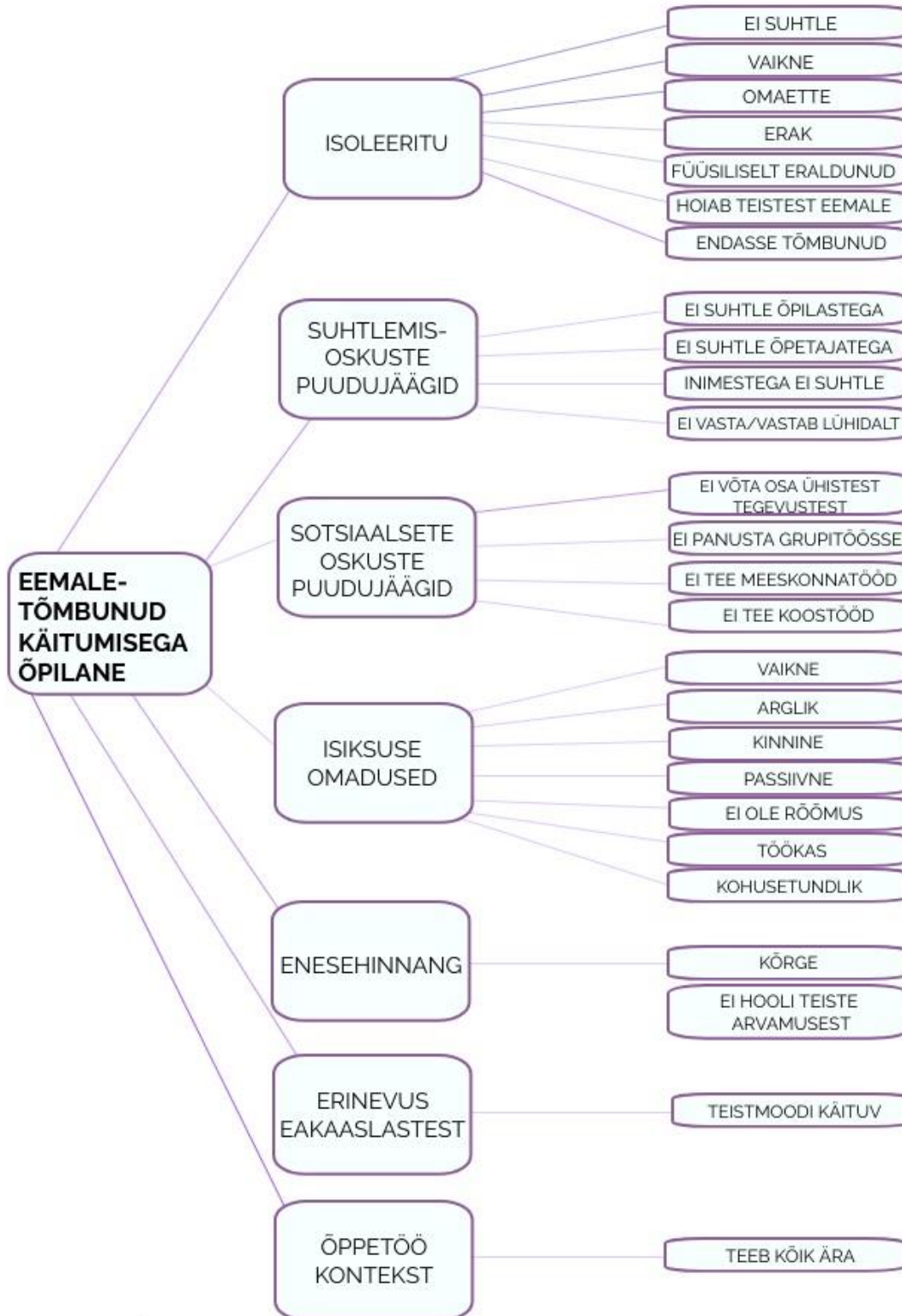
Koodid	Alakategooria	Kategooria
Ta ei räägi kellegagi, ei taha suhelda, ei räägi.	mittesuhtlemine	Isoleeritu
Lõikab ennast teistest ära, hoiab omaette, omas mullis.		

Uurimistulemused ja arutelu

Uurimustöö eesmärgiks oli välja selgitada õpilaste ja õpetajate kirjeldused eemaletõmbunud käitumisega õpilaste kohta ühe kooli näitel.

Eemaletõmbunud õpilase iseloomustus õpilaste hinnangul

Õpilaste intervjuude andmeanalüüsis nähtusid seitse kategooriat (joonis 1). Kategooria, *isoleeritu*, jagunes järgmisteks alakategooriateks: *ei suhtle, vaikne, omaette, erak, füüsiliselt eraldunud, hoiab teistest eemale ja endasse tõmbunud*. Järgmine kategooria, *suhtlusoskuste puudujäägid*, jagunes alakategooriatesse: *ei suhtle õpilastega, ei suhtle õpetajatega, inimestega ei suhtle ning ei vasta/vastab lühidalt*. Kategooria, *sotsiaalsete oskuste puudujäägid*, jagunes alakategooriatesse: *ei võta osa ühistevustest, ei panusta grupitöösse, ei tee meeskonnatööd ja ei tee koostööd*. Kategooria, *isiksuse omadused*, jagunes järgmistesse alakategooriatesse: *vaikne, arglik, kinnine, passiivne, ei ole rõõmus, töökas ning kohusetundlik*. Kategooria, *enesehinnang*, jagunes alakategooriatesse: *kõrge enesehinnang ja ei hooli teiste arvamusest*. Kategoorias, *erinevus eakaaslastest*, oli alakategooria *teistmoodi käituv*. Kategoorias, *õppetöö kontekst*, tuli alakategooria: *teeb kõik ära* (joonis 1).

Joonis 1. Eemaletõmbunud õpilase iseloomustus õpilaste hinnangul: kategooriad ja alakategooriad

Õpilaste poolt antud vastustes tuli eemaletõmbunud õpilase iseloomustavaks jooneks isoleeritu kirjelduses järgmised alakategooriad. Õpilased kirjeldasid eemaletõmbunud õpilase mitteduhtlemist, omaetteolekut *...kui ta ei räägi kellegagi või, siis kui tal pole vaja kellegagi rääkida, siis ta, ma arvan, et on üksinda, saab hakkama üksinda. (õpl 1) ...ei taha teistega suhelda. (õpl 3)* eemale ja endasse tõmbumist, eraldumist. *...ta lõikab end teistest ära,... (õpl 5) ...ta on nagu omaette, rohkem nagu endale, nagu selles nagu mullis. (õpl 3) ...ta istub omaette ja tegeleb oma asjadega... (õpl 4).* Intervjueeritavad tõid välja, et isoleeritud lapsed on enamuse ajast omaette ja tegutsevad üksi või oma asjadega. Kirjeldustest tuuakse välja, et eemaletõmbunud käitumisega õpilane ei ole enamjaolt aktiivselt tõrjutud vaid eelistab omaette olekut seltskonnas olemisele. Eakaaslastest eraldumist võib suurendada õpilaste enda käitumine, koolipoolne kohtlemine ja erinevad situatsioonid koolis (Chazan et al., 2001).

Järgnevas kategoorias toodi välja eemaletõmbunud käitumisega õpilase suhtlemisuskuste puudujäägid. Eemaletõmbunud lapse suhtlemiskogemus on vähene. Õpilasted nimetasid mitteduhtlemist õpilaste ja õpetajatega *...ei taha teistega suhelda... (õpl 3) ...ta klassis ei suhtle kellegagi, ...õpetajaga väga ei suhtle... (õpl 2) ...tal ei ole oskuseid teiste inimestega suhelda ja tal tekivad raskused eneseväljendamisega, kui ta ei suhtle teistega. (õpl 4)* lühidalt vastamist või mittevastamist, teistest eemale hoidmist. *...ta tunnis ei vasta esimeste seas... (õpl 2) Kui õpetajad küsivad, ta ei vasta... (õpl 6) Kui küsitakse midagi, siis ütleb väga lühikese vastuse. (õpl 1) ...peamiselt ta võib-olla ei suhtle enam nii palju teiste õpilaste ja üleüldse inimestega. (õpl 1).* Suhtlemine ja sõprussuhete loomine on lapse arengus oluline osa. Suhted võimaldavad katsetada sotsiaalseid oskuseid, annavad informatsiooni, kuidas on sobilik käituda või kuidas teised sinu käitumist tõlgendavad ning aitavad toime tulla emotsioonide ja stressiga (Hartup, 1989).

Sotsiaalsete oskuste puudujäägina tõid intervjueeritavad välja, et ei võta ühistegevustest osa, ei tee meeskonnatööd, ei panusta grupitöösse ja koostööoskuse puudumine. *...et kui on mingisugused rühmatööd klassis või midagi, ta ei ole ju osavõtlik. (õpl 5) ...ei käi koos kuskil trennides ega nii. (õpl 2) ...näiteks grupitöödest ei lase endale midagi öelda, või noh, ta ei võta teiste arvamusi kuulda. (õpl 4).* Sotsiaalsete oskuste puudumisel ei arene õpilastel oskus olla grupi/meeskonna liige. Mittetõhusad interaktsioonid moonutavad käitumise tõlgendamist, sellega seoses indiviidi käitumist ja see omakorda teiste reaktsiooni indiviidile (Chazan et al., 2001). Eemaletõmbunud käitumisega õpilasel ei arene sotsiaalsed oskused, kui interaktsioon ei toimu.

Õpilased tõid välja eemaletõmbunud käitumisega õpilase iseloomustamisel, et ta ei osale erinevates tegevustes nii koolis, kui väljaspool kooli.

Isiksuse omadustest toodi eemaletõmbunud käitumise kirjeldusena välja vaikne, passiivne, arglik ja rõõmutu. *Vaikne. (õpl 3, 4) Võib-olla vaikselt häälega. (õpl 2) No ta on vähe arglikum kui teised... (õpl 5) Võib-olla ei ole nii rõõmus. (õpl 5)*. Eemaletõmbunud õpilane võib ka temperamendilt olla rohkem iseenda seltskonnas, näiteks introvertsus. Vaikselt üksik olemine on teatud määral normaalne, aga tuleb vahet teha üksik olemisel ja eemaletõmbumisel. Vaiksel, passiivsel õpilasel on oht jääda märkamatuks ja sattuda kiusamise ohvriks (Chazan et al., 2001).

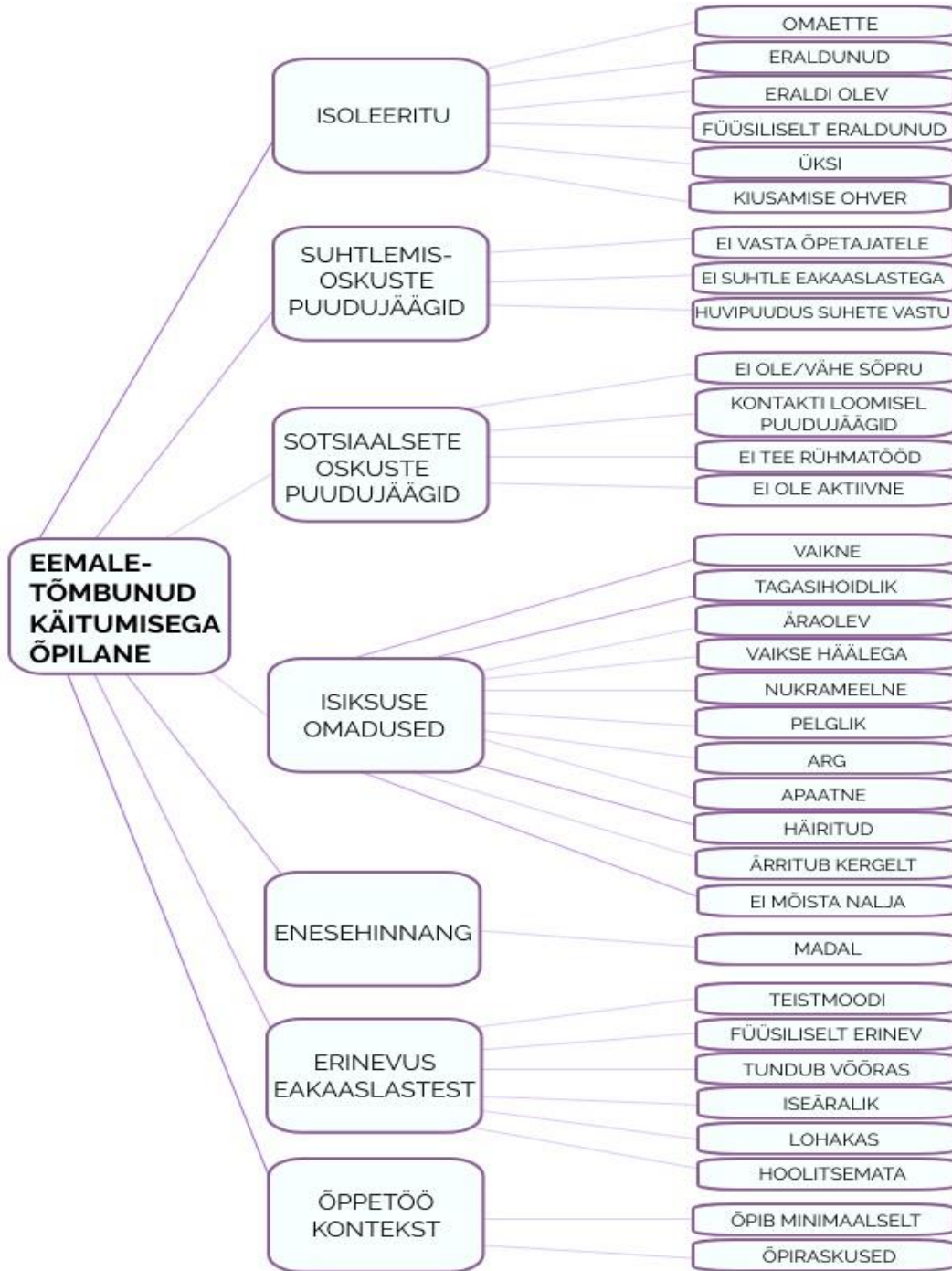
Positiivsete isikuomadustena toodi välja töökas ja kohusetundlik. *Kindlasti töökas. (õpl 4) ...ta võib eemaletõmbunud olla, aga ta teeb kõik nagu endale kohustuslikud asjad ise, ise ära. (õpl 4)*. Õppeedukus ei pruugi olla sotsiaalses mõttes eeliseks. Intelligentsed õpilased omandavad infot kiiresti ja oskavad näha ette tunni käiku, mis tundub õpetajatele provokatiivne ja teistele õpilastele üleolev (Chazan et al., 2001). Intervjuueritavate kirjeldus on eeldavalt isiksusest lähtuv ja ei vasta teooriale eemaletõmbunud käitumise liigitusest.

Õpilased pidasid eemaletõmbunud käitumisega õpilasele iseloomulikuks veel erinevat käitumist eakaaslastest *...käitub teistmoodi. (õpl 5)* ja õppetöö kontekstis - kogu töö ära tegemist. *...ta teeb kõik kohustuslikud asjad ise vaata ära. (õpl 4)*. Töökas õpilane, kes suhtleb eakaaslastega vähem, võidakse grupist välja arvata, kuna ta tundub teistele erinev ja nad ei mõista teda. Intervjuueritavad tõid välja, et eemaletõmbunud käitumisega õpilane käitub teistmoodi kui nemad ja õppetöö teeb iseseisvalt ilma koostöötajata.

Eemaletõmbunud õpilase iseloomustus õpetajate hinnangul

Õpetajate intervjuude andmeanalüüsist nähtusid seitse kategooriat (joonis 2). Kategooria, *isoleeritu*, jagunes järgmisteks alakategooriateks: *omaette, eraldunud, eraldi olev, füüsiliselt eraldunud, üksik ja kiusamise ohver*. Kategooria, *suhtlusoskuste puudujäägid*, jagunes alakategooriatesse: *ei vasta õpetajale, ei suhtle eakaaslastega, huvipuudus suhete vastu*. Kategooria, *sotsiaalsete oskuste puudujäägid*, jagunes alakategooriatesse: *ei ole/vähe sõpru, kontaktloomise puudujäägid, ei tee rühmatööd ning ei ole aktiivne*. Kategooria, *isiksuse omadused*, jagunes järgmistesse alakategooriatesse: *vaikne, tagasihoidlik, äraolev, vaikselt häälega, nukrameelne, pelglik, arg apaatne, häiritud, ärritub kergelt ja ei mõista nalja*. Kategoorias, *enesehinnang*, moodustu alakategooria *madal enesehinnang*. Kategooria, *erinevus*

eakaaslastest, jagunes alakategooriateks: teistmoodi käituv, füüsiliselt erinev, tundub võõras, iseäralik, lohakas ning hoolitsemata. Kategoorias, õppetöö kontekst, moodustusid alakategooriad: õpib minimaalselt ja õpiraskused (joonis 2).

Joonis 2. Eemaletõmbunud õpilase iseloomustus õpetajate hinnangul: kategooriad ja alakategooriad

Õpetajate poolt antud vastustes tuli eemaletõmbunud käitumisega õpilase iseloomustavaks jooneks isoleeritu kirjelduses järgmised alakategooriad omaette olek, eraldumine füüsiliselt, *Teistest õpilastest siis eraldi olev... (õp 1) ...ta ilmselt liigub tundide vahel järgmisesse klassi ka üksinda. Niimoodi pea kergelt norgus... (õp 5)* eraldi olemine ja üksinda olek. *...hoiab eemale teistest. (õp 5) ...on kõikide juurest eemaletõmbunud (õp 2)*. Intervjuudest tuli välja, et eemaletõmbunud õpilane ei tekita õppetöö käigus probleeme. Õpetajad kirjeldasid üksinda olekut, kui õpilase enda valikut ja tahet. Intervjueeritavad leidsid, et kindlasti peab pöörama tähelepanu eemaletõmbunud õpilasele, kes on erivajadusest lähtuvalt emotsionaalsete või käitumiskäitumisega.

Eemaletõmbunud käitumisega õpilase suhtlemisoskuste puudujääkidenäidena tõid intervjueeritavad välja mittevastamist õpetajatele, *...ta vabatahtlikult tunnis ei vasta... (õp 5) ...tunnis kaasa ei räägi. (õp1) ...tunnis ei vasta esimeste seas, teda peab eraldi küsima, võib-olla siis saaks mõne sõna ka. (õp 6)* mittediiskutemist eakaaslastega, *...väga palju ei suhtle, võib-olla ka natukene suhtleb (õp 1) ...ei taha teistega suhelda, tahab olla omaette. (õp 4)* ja huvipuudust sotsiaalsete suhete vastu. *...absoluutselt mitte ükski laps siin koolis ei ole tema huvi, tõenäoliselt on seal omas maailmas. (õp 2)*. Vaikne õpilane klassis, kes distsipliini ei riku, on õpetaja jaoks vähehäiriv. Intervjueeritavad tõid välja, et eemaletõmbunud õpilast ei saa klassis alati omaette jätta ja teda tuleb motiveerida klassis vastama. Osa intervjueeritavatest pidas õigeks suunamist rühmatöös osalemiseks, teised leidsid, et eemaletõmbunud käitumisega õpilane võiks saada võimaluse teha koolitöid üksi.

Õpetajad tõid intervjuudes välja eemaletõmbunud käitumisega õpilase sotsiaalsete oskuste puudujääkidest vähe või üldse mitte sõpru, *...ta ei ole sotsiaalne nendega. (õp 2) ...kui kogu klass hakkab näiteks vahetunni ajal midagi ägedat tegema siis tema on omaette, tilgub nendega teisse tundi kaasa, ...siis on tunnis üksik telefonis või niimoodi. (õp 3) ...võib olla tal ei ole väga sõpru. (õp 5)* mitteosalemine rühmatöös, mitteaktiivsus, *...rühmatöödest eemale tõmbunud õpilased, ei taha olla rühmatöö tegijad, ...nad ei ole ka aktiivsed. (õp 4)* ja kontakti loomise puudujääke. *...isegi kui hakkad temaga kontakti otsima, siis see teda häirib. Ta tunneb ennast ebameeldivalt, ebamugavalt.... (õp 4)*. Sõprussuhete puudumist kirjeldati õpetajate intervjuudes enamasti kui eemaletõmbunud õpilase oma valikut. Samas on raske hinnata õpilase sotsiaalset kompetentsi kui õpilane ei osale suhtlemisel ja ei tee teiste õpilastega koostööd. Sõprussuhetes õpitakse koostööd, kommunikatsiooni, vastastikust mõistmist ja lahkarvamuste lahendamist

(Hartup, 1989). Isiksuse omadustest toodi välja eemaletõmbunud käitumisega õpilase kirjelduses vaikne, tagasihoidlik, äraolev, nukrameelne, *Nad on vaiksed. (õp 1, 2, 6) ...ta suhteliselt selline nukrameelne, võib-olla tema kehahoiak on ... kinnisem. (õp 2) ...lihtsalt on äraolev. (õp 6)* pelglik, arg, häiritud ja apaadne, *...pelgab kedagi. (õp 2) Minu kogemus on, et nad on arad. (õp 6) ...muutub kuidagi tagasihoidlikumaks... (õp 3) ...siis kool ei ole tema huvi. (õp 2) kergesti ärrituv, ...kui talle verbaalselt midagi öelda, ta võib ka siis ärrituda ja ärritub ta seetõttu, et ei saanud aru, mis asja sa talle ütlesid (õp 6) ja ei mõista nalja. ...ta ei mõista seda nalja, ta ei tee nalja kaasa, ei naera kaasa. (õp 6).* Intervjueeritavad kirjeldasid eemaletõmbunud õpilast mitmete omadustega. Intervjueeritavad leidsid, et eemaletõmbunud käitumisega õpilane on temperamendilt introvertne ja arglik. Lapsi õpetatakse vältima ohtlike olukordi ja võõrastega mitte suhtlema. Liiga kartlik ja arg laps tõmbub aga eemale igast ebamugavast olukorrast ja võib muutuda üliärevaks ja depressiivseks, need hirmud segavad normaalset funktsioneerimist ning toovad kaasa eraldumise (Chazan et al., 2001). Intervjueeritavad tõid välja, et eemaletõmbunud õpilane võib sotsiaalse ebakompetentsuse tõttu ärrituda, kuni füüsilise rünnakuni ja neil ei ole empaatiat, et kaasõpilasi mõista.

Õpetajad kirjeldasid intervjuudes eemaletõmbunud õpilase erinevust eakaaslastest, kui teistmoodi, füüsiliselt erinev, võõrapärane, iseäralik *...tal on midagi iseäralikku, mille pärast teised hakkavad märkama ja siis ta ei taha, et märgataks, siis tal on lihtsam ilmselt eemale hoida. (õp 5) Teistele tundub kohe võõras....(õp 6) ja lohakas ning hoolitsemata. ...kui on välimuses midagi teistmoodi, kasvõi see, et natuke lohakas või kodupoolt ei hoolitseta, see jääb ju ka teistele silma, seda tihti kohe hakatakse märkama. (õp 5).* Peamiselt nägid intervjueeritavad erinevust eakaaslastest, kui teiste õpilaste põhjust tõrjumiseks. Samas toodi välja, et teistest eakaaslastest erinev eemaletõmbunud õpilane ei soovi tähelepanu ja hoiab ise kaaslastest eemale.

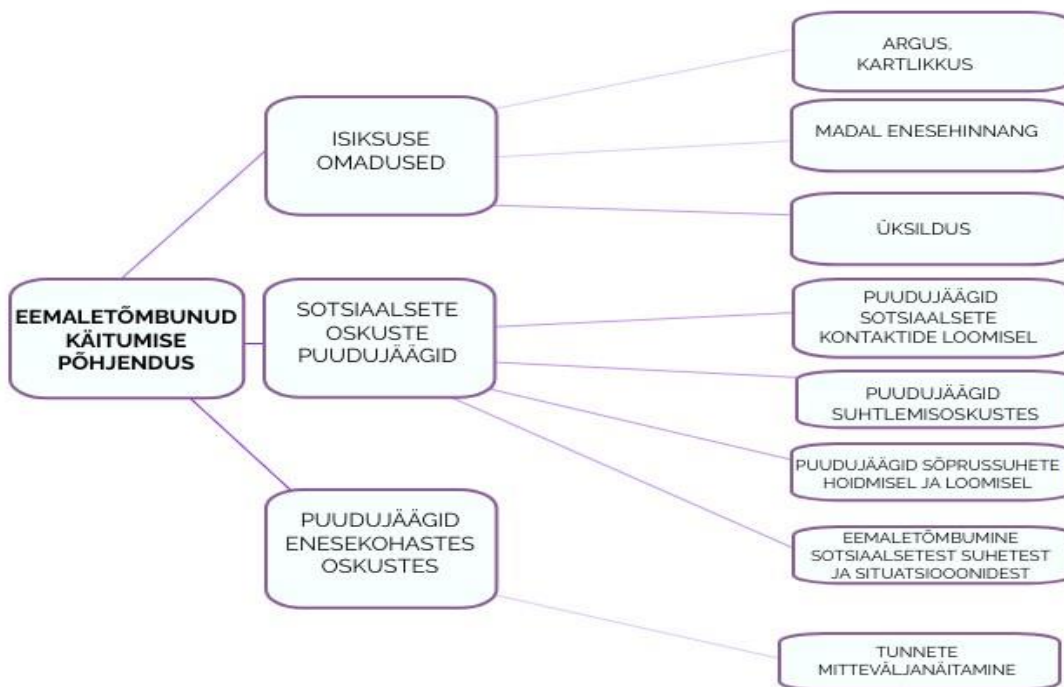
Õpetajad tõid intervjuudes välja õppeedukuse, mis on intervjueeritavate arvates eemaletõmbunud käitumisega õpilasel madal. Õppetöö kontekstis toodi välja, et teeb minimaalselt töö ära *...ja teeb ära, mis vaja, aga ei, mitte grammigi rohkem endiselt. (õp 5)* ja tal võivad olla õpiraskused. *...seal on mingi õpiraskus. (õp5).* Intervjueeritavad tõid välja, et eemaletõmbunud käitumisega õpilaste õpimotivatsioon võib olla madal ja õppeedukust mõjutavad ka õpiraskused. Intervjueeritavad tõid välja, et õpiraskus võib põhjustada õpilase eemaletõmbumist eakaaslastest, kuna halb tulemus akadeemiliselt, toob eemaletõmbunud käitumisega õpilasele negatiivset tähelepanu.

Eemaletõmbunud käitumise põhjendus õpilaste ja õpetajate hinnangul

Intervjuuküsimuste analüüsiks, mis puudutasid 20 väidet internaliseeritud käitumise kirjelduste kohta ja mille puhul intervjuueeritavalt küsiti ükshaaval, kas ja kuivõrd ning miks antud väide iseloomustab uuritavate arvates eemaletõmbunud käitumisega õpilast, kasutati kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi eemaletõmbunud käitumise põhjenduste uurimiseks, kusjuures põhjendused jaotati väidetele antud vastuste järgi kahte teemagruppi - kirjeldused, mis iseloomustasid eemaletõmbunud käitumisega õpilast ja mis ei olnud iseloomulikud eemaletõmbunud õpilasele või mille puhul jäädi kahevahele (Lisa 2).

Kirjeldustest moodustusid kategooriad: *isiksuseomadused*, *sotsiaalsete oskuste puudujäägid*, *enesekohaste oskuste puudujäägid*. Kategooria, *isiksuseomadused*, jagunes alakategooriateks *argus/kartlikkus*, *üksildus* ja *madal enesehinnang*. Kategooria *sotsiaalsete oskuste puudujäägid* jagunes alakategooriatesse *puudujäägid sotsiaalse kontakti loomisel*, *puudujäägid suhtlemisoskustes*, *puudujäägid sõprussuhte loomisel ja hoidmisel* ja *eemaletõmbumine sotsiaalsetest suhetest ja situatsioonidest*. Kategoorias, *puudujäägid enesekohastes oskustes*, tuli analüüsides alakategooria *tunnete mitteväljanäitamine* (joonis 3).

Joonis 3. Eemaletõmbunud käitumise põhjendus õpilaste ja õpetajate hinnangul: kategooriad ja alakategooriad

Õpetajad ja õpilased pidasid iseloomulikuks eemaletõmbunud käitumisega õpilasele järgimiste väidete (*Ta annab alla, kui teine õpilane tahab teha midagi teistmoodi kui tema. Ta ei astu enda kaitseks välja, kui teised õpilased tema kallal norivad. Ta tõmbub eemale, kui keegi teine õpilane teda ähvardab*) selgitustes eemaletõmbunud käitumise põhjendusena seda, et eemaletõmbunud õpilane on häbelik, kartlik ja ei soovi suhelda. Näiteks *...ei julge. (õpl 3)*. Ka eelnevalt on tõestatud, et eemaletõmbunud käitumist iseloomustab häbelikkus, kartlikkus ja sotsiaalne eraldatus (Chazan et al., 2001). Õpilaste ja õpetajate intervjuude kirjeldustest eemaletõmbunud käitumise põhjenduse kohta moodustusid alakategooriad *argus/kartlikkus* ja *üksildus*, kui õpilase isiksuse omadustega tunnusjooned.

Väidetega (*Ta ei oska sõpru leida. Tal pole sõpru.*) olid intervjueeritavad õpetajad ja õpilased üksmeelel, et see kirjeldab eemaletõmbunud käitumisega õpilast. Selgitustes eemaletõmbunud käitumise põhjendusena öeldi, et tal puuduvad sõbrad, ning ei julge või ei oska rääkida ja hoiab omaette. Näiteks *...tal ei ole sõpru (õpl 5),... ei leia sõpru. (õp 2) ...ei julge/oska rääkida ning hoiab eemale (õp 3), on omaette (õp 6)*. Kirjanduse põhjal (Rubin & Coplan, 2005) iseloomustab eemaletõmbunud käitumisega õpilast mitteseltskondlikkus ja üksindus. Need kirjeldused moodustusid alakategooriad *eemaletõmbumine sotsiaalsetest suhetest ja situatsioonidest, puudujäägid sõprussuhte loomisel ja hoidmisel*, kui sotsiaalsete oskuste puudujäägid.

Õpetajatest ja õpilastest intervjueeritavad olid üksmeelel, et väited (*Talle meeldib tegutseda või mängida üksinda. Ta eelistab olla üksinda.*) kirjeldavad eemaletõmbunud käitumisega õpilast, selgitades põhjendustes eemaletõmbunud käitumist üksildusega. Ka eelnevalt on tõestatud, et eemaletõmbunud käitumist iseloomustab üksindus (Chazan et al., 2001). Isiksuseomaduste kategoorias moodustus selgitustest alakategooria *üksildus*. Intervjueeritavad pidasid selgitustes enamasti eemaletõmbunud üksinduse sünonüümiks.

Õpetajad ja õpilased pidasid iseloomulikuks eemaletõmbunud käitumisega õpilasele järgimist väidet (*Näib, et ta tunneb ennast väärtusetuna*) selgitades põhjendustes eemaletõmbunud käitumist enesehinnangu probleemidaga. Näiteks *...ta ei tunne ennast väärtuslikuna ja on selle pärast eemale tõmbunud (õp 4)*. Põhjendused ühtisid enesehinnangu kategoorias alakategooriaga *madal enesehinnang*. Head sotsiaalsed oskused ja suhted toetavad madalat enesehinnangut (Tropp et al., 2010), eemaletõmbunud käitumisega õpilasel aga on tihti sotsiaalsete oskuste puudujäägid, mistõttu kahaneb usk endasse ja enesehinnang võib langeda.

Kuigi õpilased nimetasid intervjuudes eemaletõmbunud käitumisega õpilasele iseloomulikuks kõrget enesehinnangut, siis selle väite puhul olid nad arvamusel, et madal enesehinnang on iseloomulik eemaletõmbunud käitumisele.

Õpetajad ja õpilased pidasid iseloomulikuks eemaletõmbunud käitumisega õpilasele järgimist väidet (*Ta on häiritud, kui teda kutsutakse klassi ette vastama.*) põhjendades väitega nõustumist, et eemaletõmbunud käitumisega õpilane ei julge ja ei taha tähelepanu. Näiteks *...ta ei julge (õpl 1) ...ei taha tähelepanu (õp 6)*. Õpilasele, kes on eemaletõmbunud käitumisega, võib tunduda, et tal on sotsiaalsed oskused puudulikud ja ta ei taha sotsiaalses interaktsioonis osaleda (Brulle & McIntyre, 1982). Kategorias, *isiksuse omadused*, moodustus nende väite põhjendustest alakategooria *argus/kartlikkus*. Nii intervjueeritavad õpilased, kui õpetajad põhjendasid eemaletõmbumist, õpilase isiksusest lähtuvalt, et ta on kartlik, arg ja hirmunud.

Õpetajad ja õpilased pidasid enamasti iseloomulikuks eemaletõmbunud käitumisega õpilasele järgimist väidet (*Ta eelistab olla pigem täiskasvanu seltsis, kui eakaaslasega koos.*), seda väidet ei pidanud iseloomulikuks eemaletõmbunud käitumise kirjeldusena üks õpetajast intervjueeritav ning väidet (*Ta kardab võõraid täiskasvanuid.*) neli intervjueeritavat - kaks õpilast ja kaks õpetajat, selgitusega, et eemaletõmbunud käitumisega õpilane *...tunneb ennast just mugavamalt täiskasvanutega suheldes/rääkides (õpl 2,3;õp 1,3)*. Intervjueeritavad, kes olid väidetega nõus, põhjendasid seda eemaletõmbunud käitumisega õpilase argliku ja pelgliku käitumisega. Näiteks *...arg/arglik (õpl 1, 4; õp 4, 5)*. Põhjendus kattub alakategooriatega *argus/kartlikkus* kui õpilase isiksuse omadustega tunnusjooned. Kirjanduse põhjal saab öelda, et hirmud segavad õpilase normaalset funktsioneerimist ja sotsiaalne kartlikus häirib eemaletõmbunud käitumisega lapse igapäevaelu (Chazan et al., 2001).

Väiteid (*Ta ehmub kergesti. Ta ei näita seda välja, kui on vihane.*) ei pidanud eemaletõmbunud õpilasele iseloomulikuks üks õpetajast intervjueeritav, jäädes kahevahele. Teised intervjueeritavad pidasid väiteid iseloomulikuks, põhjendades, et eemaletõmbunud käitumisega õpilane ei näita tundeid välja. Näiteks *...eemale tõmbunud (õp 2, õpl 4,6)* ja *...ei näita tundeid välja (õp 4, 5; õpl 1,3)*. Põhjendustest moodustasid andmeanalüüsis *isiksuseomaduste kategoorias* alakategooria *argus/kartlikkus* ja kategoorias *puudujäägid enesekohastes oskustes* alakategooria *tunnete mitteväljanäitamine*. Eelnevalt on allikatele toetudes viidatud, et arglik/kartlik käitumine on iseloomulik eemaletõmbunud käitumisega õpilasele, samas tunnete mitteväljanäitamine ei ole allikatele toetudes seotud eemaletõmbunud käitumisega. Põhjendused

võivad viidata, et eemaletõmbunud käitumist ei osata eristada teistest internaliseeritud probleemidest.

Intervjueeritavad õpilased ja õpetajad ei pidanud eemaletõmbunud käitumisega õpilasele iseloomulikuks väidet (*Ta ei löö vastu isegi siis, kui teine laps on teda esimesena löönud.*) põhjendades, et piisava ärrituse korral ...*võib lüüa küll* (õp 1, 3, 6). Intervjueeritavad, kes nõustusid väitega põhjendasid mittelöömist julguse puudumisega, näiteks ...*ei julge* (õp 2; õpl 1, 4, 5). Selgitused moodustasid eemaletõmbunud käitumisega õpilase iseloomustamisel kategooria isiksuseomadused alakategooria *argus/kartlikkus*. Kuigi agressioon ei ole eemaletõmbunud käitumisega õpilasele omane (Chazan et al., 2001), võivad eksternaliseeritud ja internaliseeritud käitumisprobleemid esineda koos (Tropp, 2010). Intervjueeritavate põhjendused olid üldistavad käitumisprobleemid ja need ei ole osaliselt eemaletõmbunud käitumisega õpilase kirjeldused.

Väidet (*Ta on kergesti häiritav.*) pidasid iseloomulikuks eemaletõmbunud käitumisega õpilasele pooled intervjueeritavatest ja väidet (*Ta ärritub kergesti, kui asjad tema ümber muutuvad.*) pidas iseloomulikuks viis õpetajat ja õpilast, põhjendades seda eemaldumisega sotsiaalsetest olukordadest. Näiteks, ...*ja, ta eelistab olla omaette* (õp 1; õpl 1, 3) ja ...*ärritub kergelt* (õp 2,6; õpl 2). Põhjendustest moodustus alakategooria *eemaletõmbumine sotsiaalsetest suhetest ja situatsioonidest*, kui õpilase sotsiaalsete oskuste puudujäägid. Intervjueeritavad, kes ei pidanud seda väidet eemaletõmbunud käitumisega õpilasele iseloomulikuks põhjendasid, et võib olla mõlemat. Mõned lapsed, saades negatiivse suhtlemiskogemuse, säilitavad positiivsed tunded, teised tõmbuvad kontaktidest eemale ja ei proovi uuesti (Chazan et al., 2001). Intervjueeritavate selgitused olid iseloomulikud häbelikule käitumisele kui eemaletõmbumise ühele liigile, mida iseloomustab allikate väitel suhtlemisoskuse ja suhtlemiskogemuse puudulikus (Brophy, 1996), kuid intervjueeritavad häbelikkust välja ei toonud.

Intervjueeritavatest õpetajatest ja õpilastest üks õpetaja ei pidanud ja ülejäänud pidasid iseloomulikuks eemaletõmbunud käitumisega õpilasele väidet (*Ta kardab vigu teha.*). Intervjueeritavad põhjendasid vigade tegemise kartust negatiivse tähelepanu saamisega. Näiteks ...*kardab/ei taha tähelepanu* (õp 1, 3, 4; õpl 2, 3) ja intervjueeritav õpetaja, kes ei nõustunud väitega, põhjendas mITTenõustumist õpilase ükskõiksusega vigade suhtes. Selgitustest moodustus alakategooria *madal enesehinnang*, kui õpilase isiksuse omadusega tunnusjoon. Õpetajad töid intervjuudes välja, et ebaõnnestumine õppetöös saab kaasõpilastelt negatiivset tähelepanu ja võib eemaletõmbunud käitumisega õpilasele põhjustada enesehinnangu langust.

Väitega (*Tal on raskusi eneseväljendamise, kui ta on ärritunud.*) oli üks õpilasest intervjueeritav kahevahel ja teised intervjueeritavad arvasid, et see on iseloomulik eemaletõmbunud käitumisega õpilasele, kuna tal on suhtlemisostkustes puudujäägid, näiteks *...ta ei räägigi (õp 3, õpl 1, 5, 6), ...ei suhtle (õp 1, 2; õpl 2, 3)*, sellest moodustus andmeanalüüsis alakategooria *puudujäägid suhtlemisostkustes*, kui õpilase sotsiaalsete oskuste puudujäägid. Mõlemad intervjueeritavad selgitasid väitega nõustumist, et eemaletõmbunud käitumisega õpilasel on igal juhul probleeme suhtlemisega ja see, kas ta on ärritunud või mitte, ei loe.

Intervjueeritavad õpilased ja õpetajad pidasid enamasti iseloomulikuks eemaletõmbunud käitumisega õpilasele väidet (*Ta vaatab teiste tegevust tavaliselt pealt.*), üks intervjueeritav põhjendas kahevahel olekut eemaletõmbunud käitumisega õpilase ükskõiksusega ümbritsevate inimeste vastu. Nõustumist väitega põhjendati, näiteks *...ta on eraldi (õp 1, 4), ...ta on rohkem ükski tavaliselt. (õp 2; õpl 2, 6)*. Teooriast lähtuvalt on eemaletõmbunud käitumisega õpilased introvertsed ja võivad eelistada üksi olemist (Chazan et al., 2001). Intervjuude selgitustest moodustus alakategooria *eemaletõmbumine sotsiaalsetest suhetest ja situatsioonidest*, kui õpilase sotsiaalsete oskuste puudujäägid. Intervjueeritavad selgitasid, et eemaletõmbunud käitumisega õpilased eelistavad tavaliselt olla üski, kusjuures õpetajad ja õpilased intervjuudes üksioleku eelistamise põhjuste selgitusteni ei jõudnud.

Väidet (*Talle meeldib tegelda asjadega, mis on iseloomulikud noorematele lastele.*) pidasid iseloomulikuks eemaletõmbunud käitumisega õpilasele pooled intervjueeritavatest. Kahevahel olemist ja mittedõustumist väitega selgitati sellega, et eemaletõmbunud käitumisega õpilane on omaette või suhtleb rohkem täiskasvanutega. Näiteks *...hoiab eemale (õp 3, 5; õpl 3, 4)* ja *...eelistab täiskasvanutega olla (õp 1; õpl 6)*. Väitega nõustumist põhjendati sellega, et endast nooremate lastega on kergem ja vähem hirmutav olla. Näiteks *...on lihtsam (õp 2; õpl 1, 2)* ja *...julgem suhelda (õpl 5)*. Intervjuude põhjenduste analüüsis moodustus alakategooriad *eemaletõmbumine sotsiaalsetest suhetest ja situatsioonidest ning puudujäägid sotsiaalse kontakti loomisel*, kui õpilaste sotsiaalsete oskuste puudujäägid ning alakategooria *üksildus*, kui õpilase isiksuse omadustega tunnused.

Käesoleva uurimustöö väidete analüüsi põhjal saab öelda, et osade etteantud väidetega olid intervjueeritavad õpilased ja õpetajad samal meelel, et need kirjeldavad eemaletõmbunud käitumisega õpilast, kuid mõnede väidetega jääd kahevahale või väideti, et see ei ole iseloomulik eemaletõmbunud käitumisega õpilasele. Avatud küsimuste korral saavad vastajad

tugineda oma teadmistele, kuid etteantud väidetega lähevad teadmised vastuollu. Vastuolud eemaletõmbunud õpilase kirjeldamisel võivad viidata oskamatusetele eristada internaliseeritud probleemide hulgast eemaletõmbunud käitumist, mis võib avalduda erinevate käitumismustritena ning ajas muutuda (Chazan et al., 2001). Tuginedes Chazan jt (2001) liigitusele eemaletõmbunud käitumisega õpilaste kohta, saab eemaletõmbunud käitumisega õpilased jagada: tagasihoidlikud lapsed, häbelikud lapsed, sotsiaalselt välditud ja eraldunud lapsed, tõrjutud ja kartliku käitumisega lapsed (Chazan et al., 2001). Väidete põhjendamisel, eemaletõmbunud käitumisega õpilase kirjeldamisel, ei tulnud välja häbelikkust, sotsiaalset tõrjutust, eraldatust ja tõrjutud käitumist. Põhjustena toodi välja eemaletõmbunud käitumisega õpilase isikuomadused - kartlikkus ja arglikkus ning sotsiaalsete oskuste puudujäägid – puudujäägid sotsiaalse kontakti loomisel, suhtlemisoskustes, puudujäägid sõprussuhte loomisel ja hoidmisel ning eemaletõmbumine sotsiaalsetest suhetest ja situatsioonidest.

Intervjueeritavad omistasid eemaletõmbunud käitumisega õpilasele nii eemaletõmbunud käitumise tunnusjooni (suhtlemisoskuste puudujäägid, argus/kartlikkus, üksildus, eemaletõmbunud) kui ka üldise – internaliseeritud käitumise (isoleeritud, kartlik, puudujäägid sotsiaalsetes oskustes) tunnusjooni.

Eemaletõmbunud käitumisega õpilaste abistamine

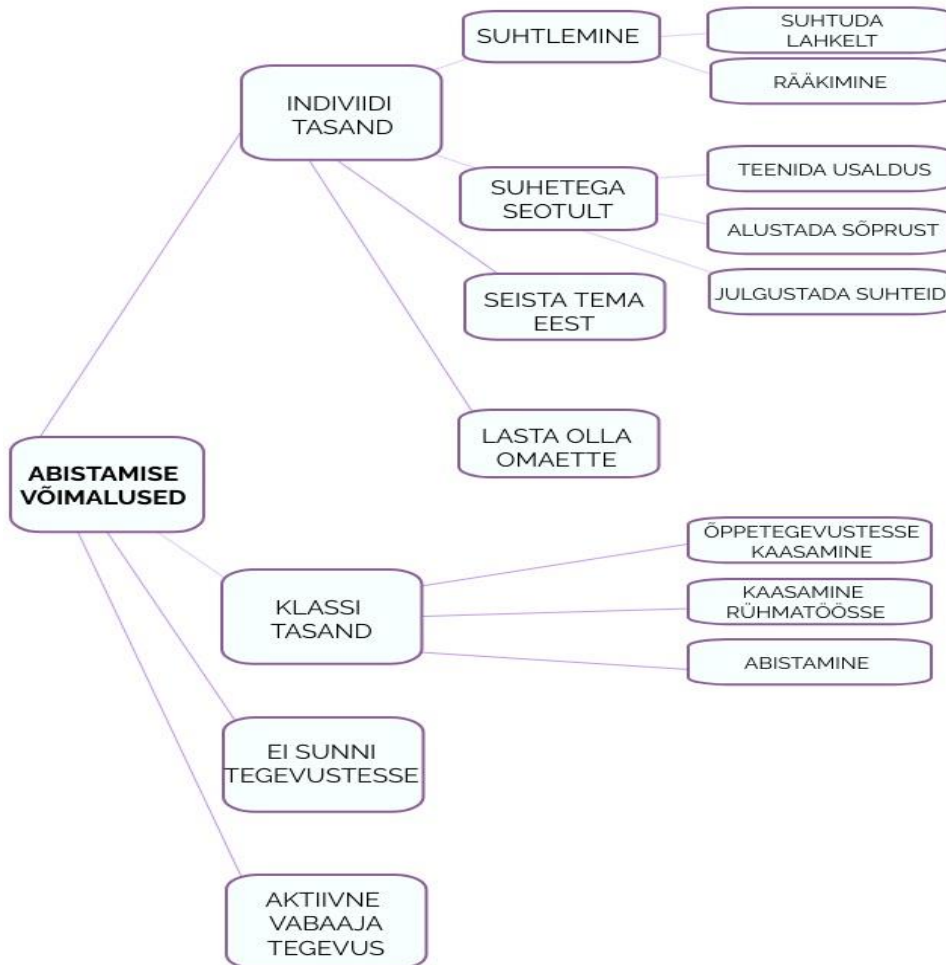
Kool ei ole õpilastele ainult teadmiste omandamiseks, tähtsal kohal on kogu sotsiaal-, emotsionaalne pädevus. Õpetajad peavad mõistma eemaletõmbunud ja üksildaste laste probleeme ning sekkuma samamoodi aktiivselt, nagu tehakse seda korrarikkumise ja kiusamise korral. Eemaletõmbunud käitumisega õpilased ei tõmba endale tähelepanu, nad võivad sihipäraselt näha vaeva, et olla õpetajatele ja kaasõpilastele võimalikult nähtamatud (Chazan et al., 2001). Eemaletõmbumise põhjused võivad olla erinevad, ei ole ka ainult ühte viisi, kuidas sellega toime tulla, on vaja kooli, kaasõpilaste ja lapsevanemate koostööd. Eemaletõmbunud õpilase abistamine koolis algab õpetajast, tema tähelepanu ja käitumine on eeskujuks ja suunaks õpilastele.

Eemaletõmbunud käitumisega õpilase abistamise võimalused õpilaste hinnangul

Õpilased tõid eemaletõmbunud käitumisega õpilase abistamisena välja intervjuudes järgmised kategooriad ja alakategooriad (joonis 4). Kategoorias, *indiviidi tasand*, toodi välja

alakategooriad: *suhtlemine, suhetega seotud, seista tema eest ja lasta olla omaette.*

Alakategooria, *suhtlemine*, jagunes omakorda: *suhtuda lahkelt ja rääkimine*. Alakategooria, *suhetega seotud*, jagunes: *teenida usaldus, alustada sõprust ja teenida usaldus*. Kategooria, *klassi tasand*, jagunes alakategooriatesse: *õppetegevustesse kaasamine, kaasamine rühmatöösse ja abistamine* (joonis 4).

Joonis 4. Eemaletõmbunud käitumisega õpilase abistamise võimalused õpilaste hinnangul: kategooriad ja alakategooriad.

Intervjueritavad õpilased tõid välja eemaletõmbunud käitumisega õpilase abistamisena suhtlemise olulisuse. *...kui sa suhtled temaga, kas või kõige tavalisemat küsimust temalt küsid, siis tal tekib selline tunne, et võib-olla veidi tahab minuga rääkida ja see on okei, kui mina räägin. (õpl 1) Ma arvan, et tuleks rääkida temaga rohkem, et kui ta ise ei taha rääkida, et siis*

sa ikkagi proovid temaga seda suhtlust arendada. (õpl 2). Kaasõpilased saavad anda oma panuse eemaletõmbunud käitumisega õpilase suhtlemisostkuste parandamiseks ja eemaletõmbumise vähendamiseks. Eakaaslastega luuakse suhteid ja õpitakse neid hoidma. Intervjueeritavad tõid välja, et eemaletõmbunud käitumisega õpilasega on oluline proovida rääkida ja suhelda temaga isegi siis, kui eemaletõmbunud õpilane vähe kaasa räägib.

Eemaletõmbunud käitumisega õpilaste puhul pidasid intervjueeritavad oluliseks suhetega seotult teenida usaldusväärst, *Et ta saab aru, et nagu seda inimest võib usaldada... (õpl 3).* sõprussuhete algatamise oskust *No sa saad enda seltskond anda, näiteks ise sõprust alustada (õpl 5).* ...*proovida viisakalt teda nii-öelda seltskonda sisse saada. (õpl 1).* ...*vaikselts saaks nagu sõbraks ja siis äkki muudab oma olekut. (õpl 2)* ja suhete loomise julgustamist. ...*ja rohkem teda kaasata, et ta sellest enda mugavustsooniks nii-öelda välja tuleks. (õpl 2)* Ja *õpetada talle näiteks mingit mängu, midagi (õpl 5).* Sõbrad ja sõprussuhted on õpilase jaoks olulised sotsialiseerumiseks väljaspool kodu. Just vanemad loovad oma positiivsete hoiakute ja eeskujuga aluse lapse sotsiaalseks arenguks. Ka vanemliku juhtimise stiil võib mõjutada suhete loomise ja säilitamise oskuseid (Chazan et al., 2001). Õpilased tõid intervjuudes välja, et usaldus on suhetes oluline ja eemaletõmbunud käitumisega õpilast tuleb julgustada suhtlema.

Intervjueeritavad tõid välja eemaletõmbunud käitumisega õpilase abistamisena, et seista tema eest ...*et sa seisad tema eest. Kui temal seda julgust ei ole. (õpl 4)* ja lasta olla omaette. ...*ei ründaks nii-öelda oma küsimustega teda (õpl 2)* ... *nagu ta võiks olla omaette. (õpl 3).* Ei saa alahinnata, milline on toetava kaasõpilase mõju eemaletõmbunud käitumisega õpilasele. Positiivsed püüded toetada ja abistada kaasõpilast toetab sotsiaalset arengut. Ka üksiolek on vahel vajalik ja sobiv, tähelepanu peab pöörama, et eemaletõmbunud õpilane ei kannata emotsionaalselt ning suhtlemistõrked suhetes määravaks ei saa. Intervjueeritavad leidsid, et omaette olek on mõnikord aktsepteeritud käitumine ja eemaletõmbunud käitumisega õpilast ei pea tagant sundima. Indiviidi tasandi kategooriad olid õpetajate ja õpilaste intervjuudes sarnased. Intervjueeritavad õpilased keskendusid rohkem enda seisukohale, see tähendab, kuidas õpilane saab eemaletõmbunud käitumisega õpilast aidata. Intervjueeritud õpilased tõid eraldi välja, et eemaletõmbunud käitumisega õpilase eest peab seisma, kui tal endal julgust ei ole, õpetajat oma intervjuudes sellest ei rääkinud.

Klassi tasandil pidasid intervjueeritavad õpilased oluliseks eemaletõmbunud käitumisega õpilase puhul õppetegevustesse kaasamist. Intervjueeritavad tõid välja kaasamise, ...*kaasata*

tegevustesse rohkem. (õpl 1) ja abistamise. ...kui ta ei saa hakkama või niimoodi, siis nagu aitama peaks ikka natukene. (õpl 3) ...ja küsiks, kas sa said nagu teemast aru või ei (õpl 2).

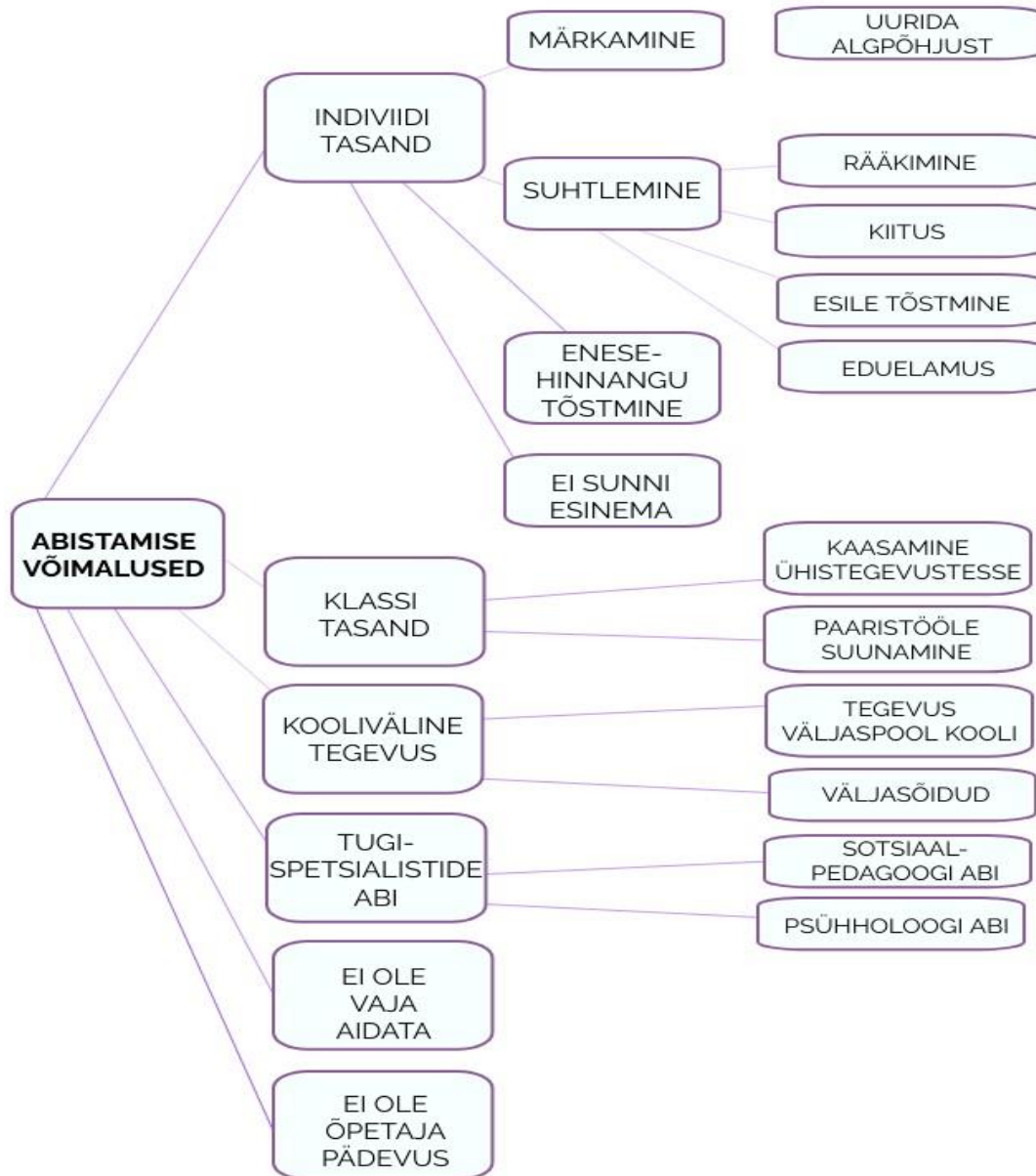
Kui eemaletõmbunud õpilane ei suhtle klassikaaslastega, on tal raskusi ka koostöise õppetööga. Rühmatööde tegemine ja üksteise abistamine on osadele õpilastele lihtne, kuid eemaletõmbunud õpilasele valmistab see, tõhusate sotsiaalsete oskuste puudumisel, raskusi. Eemaletõmbumine ja kaaslaste poolne tõrjutus suurendab sisemisi raskusi ja see omakorda raskendab sõprussuhete loomist ja hoidmist (Mcdougall, et al., 2006). Klassi tasandi kategoorias pidasid intervjueeritavad õpilased ja õpetajad sarnaselt oluliseks, et eemaletõmbunud õpilane oleks kaasatud. Õpilased pidasid intervjuudes oluliseks, et eemaletõmbunud käitumisega õpilast peab aitama õppetöö kontekstis, näiteks ülesandest arusaamisel.

Intervjueeritavad tõid välja eemaletõmbunud käitumisega õpilase abistamisena, et ei sunniks teda tegevustesse *...ei sunnist seda tegema asju, mis talle ei meeldiks. (õpl 6)* ja aktiivset vaba aja tegevust *...et ta oleks julgem, panna trenni kuhugi (õpl 5)*. Eemaletõmbumine ei ole kõigil ilmingimata püsiv ja alatine käitumine, õpilase käitumine erinevates gruppides võib olla erinev (Chazan et al., 2001). Koolis kaaslastest eemaletõmbunud õpilane võib trennis, naabruskonnas või kodus käituda hoopis erinevalt. Õpilastest intervjueeritavad tõid välja, et eemaletõmbunud käitumisega õpilane võib saada julgust juurde, kui ta käiks trennis ja teeks asju, mis talle meeldivad ja mida ta teha tahab, õpetajad seda välja ei toonud. Õpilased tõid intervjuudes välja peamiselt endast lähtuvaid abistamise võimalusi, tugispetsialiste ja muid meetmeid nad ei nimetanud.

Eemaletõmbunud käitumisega õpilase abistamise võimalused õpetajate hinnangul.

Õpetajad tõid eemaletõmbunud käitumisega õpilase abistamisena välja intervjuudes kategooriad: *indiviidi tasand, klassi tasand, kooliväline tegevus, tugispetsialistide abi, ei ole vaja aidata ning ei ole õpetaja pädevus* (joonis 5). Kategoorias, *indiviidi tasand*, toodi välja alakategooriad: *märkamine, suhtlemine, enesehinnangu tõstmine ning ei sunni esinema*. Alakategooria, *märkamine*, jagunes: *uurida algpõhjust*. Alakategooria, *suhtlemine*, jagunes omakorda: *rääkimine, kiitus, esile tõstmine ja eduelamus*. Kategooria, *klassi tasand*, jagunes alakategooriatesse: *kaasamine ühistevustesse ja paaristööle suunamine*. Kategooria, *kooliväline tegevus*, jagunes alakategooriatesse: *tegevus väljaspool kooli ja väljasõidud*.

Kategooria, tugispetsialistide abi, jagunes alakategooriatesse: sotsiaalpedagoogi abi ja psühholoogi abi (joonis 5).

Joonis 5. Eemaletõmbunud käitumisega õpilase abistamise võimalused õpetajate hinnangul: kategooriad ja alakategooriad

Intervjueeritavad õpetajad tõid välja indiviidi tasandil abistamise võimalusena märkamise Näiteks tuleb teda märgata. (õp 3) ja eemaletõmbunud käitumise põhjuste leidmine.

Leida mingi algpõhjus, mõtlesin, et mis nagu tekitab seda (õp 2) Aga ilmselt jah, kõigepealt vaja seda põhjust teada. Seal võib olla ka erivajadus, õpiraskus, mis iganes (õp 5). Kuna eemaletõmbunud käitumisel võib olla erinevaid põhjuseid, siis on ka abistamine iga juhtumi puhul ainulaadne. Õpetaja kompetents ja pädevus on märgata abi või eri vajadust (Kutsestandard. Õpetaja..., 2019). Õpetajad tõid välja, et eemaletõmbunud käitumist tuleb näha ja kui seda on märgatud siis tuleb õpilasega rääkida, et selgitada eemaletõmbumise põhjuseid.

Eemaletõmbunud käitumisega õpilaste puhul pidasid intervjueeritavad oluliseks tõhusat suhtlemist õpilasega. *Võib-olla oleks vaja nagu rääkida, miks ta on eemaletõmbunud ja mis on selle taga, miks ta üldse tahab olla teistest eraldi, miks talle ei meeldi teised inimesed (õp 1). No nii palju me saame, eks ole, õpetajana teha, et me ikkagi aeg-ajalt pöördume ta poole (õp 4).* Kool on koht, kus õpilane omandab sotsiaalseid oskuseid ja katsetab suhtlemist ning suhete hoidmist. Sotsiaalse kompetentsi arengus tuleb arvestada õpilase eelsoodumusi, individuaalseid iseärasusi, varasemaid kogemusi, olemasolevaid suhteid täiskasvanute ja eakaalastega, milline on igapäevane suhtekliima ning kui tõhusalt ta omandab ja rakendab sotsiaalseid oskuseid (Tropp & Helve, 2008).

Intervjueeritavad tõid välja abistamise võimalusena kiitmist, *...talle peaks andma võimaluse ka aeg-ajalt esineda ja siis tuleb teda kindlasti kiita, et noh, väga hästi on tehtud (õp 3). ...see tuli sul hästi välja (õp 5), esile tõstmist Me saame teda võib-olla mingite väikeste asjadega teiste ees esile tõsta. (õp 4) ja eduelamust. Ja mida õpetaja siin koolis konkreetselt, mida saab teha, seda eduelamust tekitada. Et see tuli sul hästi välja, see sobib sulle. (õp 3).* Positiivne tagasiside ja eduelamused tõstavad õpilase enesekindlust. Õpetajad tõid intervjuudes välja, et on oluline eemaletõmbunud käitumisega õpilase kiitmine ja eduelamuse kogemine, kuna see toob õpilasele positiivset tagasisidet, hakkab korduma ja järkjärgult tugevdatud käitumist saab soovitud suunas muuta. Intervjueeritavad õpilased tõid eduelamuse ja positiivse kogemuse välja kategoorias aktiivne vabaaja tegevus, seostades näiteks trennis käimist, meeldiva kogemusega, mis annab julgust juurde.

Intervjueeritavad tõid välja eemaletõmbunud käitumisega õpilase abistamise võimalusena tema enesehinnangu tõstmise võimalused. *...natukenegi seda enesehinnangut tõsta. (õp 3). Jaa, aga kindel on see, et selle lapse enesehinnangut peaks ju kuidagi tõstma. (õp 5)...enesehinnang on kindlasti üks asi, mis on väga oluline. (õp 2).* Õpilase enesekindlus kasvab tema enda saavutuste põhjal, mitte niipalju vanemate ja õpetajate kiitmisel tulemusel. Õpetaja saab õpilase

huvisid tundma õppides, eemaletõmbunud käitumisega õpilast motiveerida ja tema enesehinnangut tõsta, näiteks tunnustades edukat sooritust spordis jms (Mägi, 2010).

Intervjueeritavad pidasid enesehinnangu tõstmist oluliseks või lausa väga oluliseks.

Intervjueeritavad tõid välja eemaletõmbunud käitumisega õpilase abistamises, et teda ei sunnitaks esinema, pidades oluliseks, et eemaletõmbunud käitumisega õpilane ei kogeks ebaedu. *Ma arvan, et õpetajad saaksid aidata sellega, et nad ei tiri seda õpilast klassi, et nad ei käsi tal kindlasti esineda siis kui ta ennast ebamugavalt tunneb. (õp 1).* Õpilasel, kes ei taha või ei julge esineda, puudub ka enesekindlus sellega hakkamasaamiseks. Intervjueeritavad tõid välja, et sundida eemaletõmbunud käitumisega õpilast sooritama tegevust, millest ta võib saada negatiivse kogemuse, soodustab veelgi eemaletõmbumist. Sarnane kategooria tuli välja õpilaste intervjuudest, laiemalt - ei sunnitaks tegevustesse, ka õpilased pidasid oluliseks, et eemaletõmbunud käitumisega õpilane saaks autonoomsust ise oma käitumise üle otsustada.

Klassi tasandil tõid intervjueeritavad välja eemaletõmbunud käitumisega õpilase puhul õppetegevustesse kaasamist paaristööna *...pigem suunata nagu kasvõi nagu paaris tööle, mitte küll nagu grupitööle kohe vaid, aga pigem nagu paaristööle, et tal tekiks nagu vaikselt see side teiste õpilastega. (õp 1)* ja ühistegevustesse kaasamist. *...võiks teda õpetaja õppetöösse kaasa haarata. (õp 6) ...ja siis klassijuhataja kontekstis siis need ühised üritused ja kuhugi matkale metsa ja nii, ja et see ei ole nähtav, tekitada neid sidemeid ja seda ühist tunnet klassis. (õp 5).*

Eemaletõmbunud ja üksildast õpilast saab väikeste sammudega julgustada grupitegevustest osa võtma. Oluline on õpetajal tegevus mõtestada, kuidas ja kellega õpilast koostööle suunata, et tõuseks eemaletõmbunud õpilase enesekindlus ja ta saaks positiivse kogemuse (Chazan et al., 2001). Õpetajad ja õpilased tõid mõlemad välja kaasamise, pidades oluliseks eemaletõmbunud käitumisega õpilase järjepidevat koostööle suunamist, et isolatsioon ja üksindus ei süveneks.

Koolivälise tegevusena tõid intervjueeritavad välja tegevuse väljaspool kooli *...väljaspool kooli mingisugune tegevus, mis natukene arendaks seda suhtlemist ja kontaktivõtmist ja leida talle siis meeldiv asi, kus ta tahaks käia, aga kus on ka teised inimesed, et tal oleks nagu vaja suhelda. (õp 1)* ja väljasõidud. *...väljasõidud, tähendab mingisugused tegevused ütleme, mis ei ole õppetöoga seotud (õp 6).* Eemaletõmbunud õpilane võib käituda erinevates sotsiaalsetes olukordades erinevalt. Koolivälise keskkond võib olla pingevabam koht, kus luua suhteid ja parandada suhtlemisostkust (Chazan et al., 2001). Õpetajad tõid välja koolivälise tegevuse, kus oleks eemaletõmbunud käitumisega õpilasel võimalus suhelda

vabamalt, sama tõid välja intervjuudes õpilased, soovitades trenne või muud tegevust, eeldusega, et teine keskkond muudaks eemaletõmbunud käitumist.

Intervjueeritavad tõid välja eemaletõmbunud käitumisega õpilase abistamise võimalusena erinevate tugispetsialistide abi – sotsiaalpedagoogi *...ma kasutasin siin sotsiaalpedagoogi abi, kellel omad nipid...* (õp 6) ja psühholoogi abi. *...psühholoogi poole pöörduda.* (õp 2) *...võib-olla isegi psühholoogi juurde.* (õp 6). Professionaalse abi puhul on oluline koordineerida kõiki tegevusi õpilasega, et abi oleks efektiivne. Professionaalse abi vormid, mis võivad aidata eemaletõmbunud õpilast on näiteks nõustamine, käitumise modifitseerimine, sotsiaalse kompetentsi parandamise strateegiad ja psühhoteraapia (Chazan et al., 2001). Et abi oleks efektiivne on vajalik õpetajate, kaaslaste ja vanemate koostöö. Õpetajad tõid intervjuudes välja professionaalse abi vajaduse, õpilased tugispetsialistide kaasamist ei nimetanud.

Veel tõid intervjueeritavad eemaletõmbunud käitumisega õpilase abistamise kohta välja, et teda pole vaja aidata *...näiteks ta võib teises seltskonnas hoopis teistmoodi käituda, ta ei pruugi üldse eemale tõmbuda, noh jah, et ta ei ole üldse selline, võib hoopis teine olla.* (õp 3) *Ma mõtlen, et kas teda üldse on vaja aidata. Äkki see temale ongi see normaalsus.* (õp 4) ja aitamine pole õpetaja pädevus. *Aga see nii pikk protsess ja see ei ole õpetaja töö, õpetaja ei ole pädev sellega tegelema* (õp 5). Eemaletõmbunud õpilane vajab abi, et täiskasvanuna edukalt kohaneda. Intervjueeritavad tõid välja, et eemaletõmbunud õpilast ei ole vaja aidata, mida teooria ei toeta, samuti on õpetaja pädevus abi ja erivajadust märgata. Sotsiaalsed suhted on vajalikud õpilaste sotsiaalsete, emotsionaalsete ja vaimsete võimete arenguks varasest lapseeas peale. Õpetajad saavad eemaletõmbunud käitumisega õpilasi aidata enesekontseptsiooni toetamise, julgustamise ning mugava ja usaldusliku klassiruumi arendamisega, samuti jälgimise ja mitteverbaalse suhtlusega (Brophy, 1996). Uskumused, *et eemaletõmbumine ei vaja abi, õpilane ongi selline vaikne, kusagil tal ikka sõpru on ja muud,* seavad ohtu eemaletõmbunud käitumisega õpilase õigeaegse abistamise. Eemaletõmbumine võib aeglustada kognitiivset arengut, mõjutada suhteid ja enesetaju, võib põhjustada depressiivsust, sealhulgas põhjustada une- ja toitumishäireid, halvendada tervist, suurendada apaatiat ja ka äärmuslikel juhtudel põhjustada enesetappu (Chazan et al., 2001). Teoreetilised allikad (Chazan et al., 2001; Brophy, 1996; Christensen, et al., 2007) kinnitavad, et eemaletõmbunud käitumisega õpilast on vaja märgata ja abistada.

Töö piiranguna saab välja tuua väikese valimi - uuring viidi läbi ühes koolis. Tulemusi interpreteerides on vaja mõista, et tegemist on sama kooli õpilaste ja õpetajate arvamuse ja kogemusega ning tulemusi ei saa üldistada teistele õpetajatele ja õpilastele.

Tänu sõnad

Täna oma juhendajat Kristi Kõivu, et tal jätkus hoolivust ja jaksu juhendamisel ning aega ja kannatlikust selgitusteks.

Täna koolijuhti, õpetajaid ja õpilasi, kes võimaldasid ja aitasid koolis uuringut läbi viia.

Täna oma toetavaid ja toredaid koolikaaslasid Pilet, Looret ja Hedvig Hannah`t, kes olid nõu ja toega alati olemas.

Lõpuks tänu sõnadele perele ja sõpradele, kes olid toeks ning mõistsid, miks mul aega ei ole.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud käesoleva lõputöö ise ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Katrin Harjus

/allkirjastatud digitaalselt/

22. mai 2024

Kasutatud kirjandus

- Achenbach T. M. (1978). The child behaviour profile: boys aged 6-11. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 46, 478-488.
- Brophy, J. (1996). Working with Shy or Withdrawn Students. ERIC Digest. *ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education* Urbana IL.
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED402070.pdf>
- Brulle, A. R., McIntyre, T. C. (1982). *Socially Withdrawn Children: A Review*. Eastern Illinois University, Charleston, Illinois.
- Chazan, M., Laing, A. F., Davies, D., & Phillips, R. (1998). *Eemaletõmbunud, üksildaste laste ja noorte abistamine*. Tartu: TÜ Kirjastus.
- Concina, E., Frate, S. and Biasutti, M. (2024). "Secondary school teachers' beliefs and needs about hikikomori and social withdrawn students", *International Journal of Educational Management*, Vol. 38 No. 2, pp. 317-332. <https://doi.org/10.1108/IJEM-08-2023-0377>
- Cooper, P. (2005). Emotional and behavioral difficulties SAGE Publication. Biology and behavior: *The educational relevance of biopsychosocial perspective*. In P. Cough, P. Garner, J. T. Pardeck, ja F. Yuen (Eds.), 105-122.
- Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development*, 82(1), 405– 432.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01564.x>
- Fischer, K., Tieskens, J. M., Luijten, M. A. J., Zijlmans, J., van Oers, H. A., de Groot, R., van der Doelen, D., van Ewijk, H., Klip, H., van der Lans, R. M., De Meyer, R., van der Mheen, M., an Muilekom, M. M., Ruisch, I. H., Teela, L., van den Berg, G., Bruining, H., van der Rijken, R., Buitelaar, J. Popma, A. (2021). *Internalizing Problems Before and During the COVID-19 Pandemic in Dutch Children and Adolescents with and without Pre-Existing Mental Health Problems*, 1–28. doi:10.1101/2021.10.05.21264160
- Hartup, W. W. (1989). Social relationships and their developmental significance. *American Psychologist*, 44(2), 120–126. doi:<https://doi.org/10.1037/0003-066X.44.2.120>
- Hinshaw, S. P. (1987). On the distinction between attentional deficits/hyperactivity and conduct problems/aggression in child psychopathology. *Psychological Bulletin*, 101(3), 443–463. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.101.3.443>
- Jounger, A. & Schneider, B. & Guirguis-Younger, M. (2008). How Children Describe their Shy/Withdrawn Peers. *Infant and Child Development*. 17. 447 - 456.
<https://doi.org/10.1002/icd.554>.
- Kalkulaatorid.net* (2023). <https://kalkulaatorid.net/juhuslike-numbrite-generaator>
- Kearney, C. (2008). *Helping School Refusing Children and Their Parents*. Oxford University Press.
- Kolk, A., Raud, T., & Kaldoja, M.-L. (2010). Sotsiaalsete oskuste ja n-ö mõtete lugemise võime areng lastel nooremas koolieas. *Eesti Arst*. <https://doi.org/10.15157/ea.v0i0.10659>

- Kutsestandard. Õpetaja, tase 7.* (2020).
<https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/exportPdf/10824233/>
- Liu, J. (2004). Childhood Externalizing Behaviour: theory and implication. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing, 17* (3), 93-103
- Mcdougall, P., Hymel, S., Vaillancourt, T., Mercer, L. (2006). 'The Consequences of Childhood Peer Rejection'. Mark R. Leary (Eds), *Interpersonal Rejection*. New York, online edn, Oxford Academic. 213-247,
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195130157.003.0009>.
- Mjelve, L.H., Nyborg, G., Edwards, A. and Crozier, W.R. (2019). Teachers' understandings of shyness: Psychosocial differentiation for student inclusion. *British Educational Research Journal, 45*: 1295-1311. <https://doi.org/10.1002/berj.3563>
- Mägi, K. (2010). Motivatsiooniline areng. E. Kikas (toim.), *Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes*. (lk 90-105). EV Haridus ja Teadusministeerium.
- Oja L., Piksööt J., Rahno J. (2019). *Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring. 2017/2018. õppeaasta. Tabelid*. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.
<https://www.tai.ee/sites/default/files/202103/Eesti%20Arst%20HBSC%20erinumber.pdf>
- Olev, A., & Alumäe, T., (2022). Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service. *Baltic Journal of Modern Computing. Volume 10* (2022), No. 3, pp. 409–421
<https://doi.org/10.22364/bjmc.2022.10.3.14>
- Põhikooli riiklik õppekava. (2010). *Riigi Teataja I 2010, 6, 22*.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/13273133>
- Rubin, K. H., Coplan, R. J., & Bowker, J. C. (2009). Social withdrawal in childhood. *Annual review of psychology, 60*, 141–171.
<https://doi.org/10.1146/annurev.psych.60.110707.163642>
- Rubin, K. H., & Coplan, R.J. (2005) Paying attention to and not neglecting social withdrawal and social isolation, *Merrill-Palmer Quarterly, 50*(4), 506-534.
- Soo, K., Kutsar, D. (2020). *Kuidas elad, Eestimaalaps? Ülevaade 8–12-aastaste laste subjektiivsest heaolust*. Tartu: Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut.
- Schwartz, D., Lansford, J. E., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (2015). Peer Victimization During Middle Childhood as a Lead Indicator of Internalizing Problems and Diagnostic Outcomes in Late Adolescence. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 44*(3), 393–404. <https://doi.org/10.1080/15374416.2014.881293>
- Tropp, K., & Saat, H. (2010). Õpilaste suhted eakaaslaste ning täiskasvanutega ja sotsiaalsete oskuste areng. E. Kikas (toim.). *Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes*. (lk 61- 89). EV Haridus ja Teadusministeerium.
- Tropp, K., (2010) Hariduslike erivajadustega õpilased. E. Kikas (toim.), *Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes*. (lk 153-170). EV Haridus ja Teadusministeerium.
- UNICEF (2021). United Nations Children's Fund. *The State of the World's Children 2021: On My Mind-Promoting, protecting and caring for children's mental health*, UNICEF, New York. <https://www.unicef.org/media/114636/file/SOWC-2021-full-report-English.pdf>

Wong, V. and Ying, W. (2006). "Social withdrawal of young people in Hong Kong: in social exclusionperspective", *The Hong Kong Journal of Social Work*, Vol.40 No. 01n02, pp. 61-91, doi: 10.1142/S0219246206000064

Lisa 1. Intervjuu kava

1. Mis iseloomustab Teie arvates eemaletõmbunud õpilast?

Millised on eemaletõmbunud õpilaste tunnused ja jooned? Tooge mõni näide.

Kuidas eemaletõmbunud õpilane käitub? Tooge mõni näide.

Millised omadused on iseloomulikud eemaletõmbunud õpilasele? Tooge mõni näide.

2. Kas ja kuidas on alljärgnevad käitumisviisid iseloomulikud eemaletõmbunud õpilastele? Palun põhjendage!

Ta annab alla, kui teine õpilane tahab teha midagi teistmoodi kui tema.

Ta eelistab olla pigem täiskasvanu seltsis, kui eakaaslasega koos.

Ta eelistab olla üksinda.

Ta ehmub kergesti.

Ta ei astu enda kaitseks välja, kui teised õpilased tema kallal norivad.

Ta ei löö vastu isegi siis, kui teine laps on teda esimesena löönud.

Ta ei näita seda välja, kui on vihane.

Ta ei oska sõpru leida.

Ta kardab vigu teha.

Ta kardab võõraid täiskasvanuid.

Ta on häiritud, kui teda kutsutakse klassi ette vastama.

Ta on kergesti häiritav.

Tal pole sõpru.

Tal on raskusi eneseväljendamisega, kui ta on ärritunud.

Ta vaatab teiste tegevust tavaliselt pealt.

Ta ärritub kergesti, kui asjad tema ümber muutuvad.

Näib, et ta tunneb ennast väärtusetuna.

Talle meeldib tegutseda või mängida üksinda.

Talle meeldib tegelda asjadega, mis on iseloomulikud noorematele lastele.

3. Kuidas saaks eemaletõmbunud õpilast aidata? Tooge palun mõni näide!

Lisa 2.

20 väidet internaliseeritud käitumise kirjelduste kohta seoses sellega, kas ja kui võrd iseloomustab antud väide eemaletõmbunud käitumisega õpilast: uuritavate protsentuaalne jaotus.

	Õpetajad		Õpilased	
	On iseloomulik	Ei ole iseloomulik /kahevahel	On iseloomulik	Ei ole iseloomulik /kahevahel
Ta annab alla, kui teine õpilane tahab teha midagi teistmoodi kui tema.	100%		100%	
Ta eelistab olla pigem täiskasvanu seltsis, kui eakaaslasega koos.	83%	17%	100%	
Ta eelistab olla üksinda.	100%		100%	
Ta ehmub kergesti.	83%	17%	100%	
Ta ei astu enda kaitseks välja, kui teised õpilased tema kallal norivad.	100%		100%	
Ta ei löö vastu isegi siis, kui teine laps on teda esimesena löönud.	50%	50%	83%	17%
Ta ei näita seda välja, kui on vihane.	83%	17%	100%	
Ta ei oska sõpru leida.	100%		100%	
Ta kardab vigu teha.	83%	17%	100%	
Ta kardab võõraid täiskasvanuid.	67%	33%	67%	33%
Ta on häiritud, kui teda kutsutakse klassi ette vastama.	100%		100%	
Ta on kergesti häiritav.	50%	50%	50%	50%
Tal pole sõpru.	100%		100%	
Tal on raskusi eneseväljendamisega, kui ta on ärritunud.	100%		83%	17%
Ta tõmbub eemale, kui keegi teine õpilane teda ähvardab.	100%		100%	
Ta vaatab teiste tegevust tavaliselt pealt.	100%		83%	17%
Ta ärritub kergesti, kui asjad tema ümber muutuvad.	83%	17%	83%	17%
Näib, et ta tunneb ennast väärtusetuna.	100%		100%	
Talle meeldib tegutseda või mängida üksinda.	100%		100%	
Talle meeldib tegelda asjadega, mis on iseloomulikud noorematele lastele.	67%	33%	17%	83%

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Katrin Harjus,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose “Eemaletõmbunud käitumisega õpilase kirjeldus õpilaste ja õpetajate hinnangul”, mille juhendaja on kaasprofessor Kristi Kõiv, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi Dspace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi Dspace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Katrin Harjus

22.mai 2024